

Demeter Gábor:

Bolgár kísérletek az elszigetelődés elkerülésére a második Balkán-háború előestéjén

A bolgárok számára katasztrofális vereséget eredményező, az 1913. augusztus 10-i bukaresti békediktátummal lezáruló második Balkán-háború nemcsak Bulgária sorsában játszott fontos szerepet - amely történelmének mélypontjaként élte meg Nagy-Bulgária megvalósításának kudarcát, és ez döntő szerepet játszott az országnak a két világháború során tanúsított magatartásában, - de hosszú időre háttérbe szorította azokat a túlonúl optimistának bizonyuló elképzeléseket, amelyek a szerbek, bolgárok, románok és görögök között egy hosszú távú szövetséggel, esetleg integrációval is számoltak. A Balkán szűkebb térsége mellett ráadásul a konfliktus a nagyhatalmi erőegyensúly szempontjából is nagy jelentőséggel bírt, kellemetlen következményeket előidézve a Monarchia számára. Románia Oroszország felé orientálódott, s bár Bulgária szövetségét végül sikerült megnyerni, a vesztes háború egyértelműen determinálta, hogy Bulgáriát immár csak Szerbia megsemmisítésére lehet felhasználni, illetve macedóniai szerb területek odaigérésével megnyerni. Korábban, a Monarchia 1908-1911-es hasonló törekvései során ez egyáltalán nem így volt. 1913 előtt Bulgáriának Törökországgal szemben voltak területi igényei, mely országot Oroszország nem támogatta, ezt követően viszont már Szerbiával szemben támasztott követeléseket. Egy Szerbiával való bolgár konfliktus (osztrák szövetségben) viszont az orosz patrónus védelme miatt 1913 után egy világháború veszélyével fenyegetett, mely az 1908-1911-es évekre még nem volt jellemző. Ennek következtében Bulgária értéke és felhasználhatósága csökkent a Monarchia politikusainak szemében a Balkán-háborúk után. Így a két Balkán-háború hatással bírt 1914-1918 eseményeire is.

A kisállamok diplomáciai eszköztárának vizsgálata, nem beszélve a taktikák és stratégiák, módszerek és célok máig hasznosítható tapasztalatairól – tekintettel a közelmúlt eseményeire – szintén nem elhanyagolható tényező. A következőkben - nagymértékben támaszkodva a publikálatlan követi jelentések és táviratok tartalmából leszűrhető következtetésekre, - szófiai bolgár és bécsi osztrák levéltári források¹ elemzése alapján megkíséreljük bemutatni a bolgár nagyköveteknek a második háborút megelőző helyzet értelmezésére és megoldására tett javaslatait és ezek politikai realitását. Természetesen - értéke ellenére - a forrásanyag valóságtartalma is kritikával kezelendő, ezért igyekeztünk megvilágítani a dezinformáció vagy információhiány miatt olykor téves következtetésekre támaszkodó nagyhatalmi és kisállami elképzelések tartalmát és döntéshozatalban játszott szerepét, továbbá a nagyhatalmi célkitűzéseket is. Mivel a levéltári anyag ismerete ellenére a bolgár történészek változatlanul nem citálják a Bulgáriát kompromittáló részeket, ezért néhány esetben közöltük az eredeti szöveget is.

A törökök legyőzése után nyilvánvalóvá vált, hogy - az 1912-es márciusi szerb-bolgár megállapodás ellenére - a területi kérdésekben nem egyezik a győztes felek álláspontja,² s a szerbek már 1912 novemberétől több kísérletet tettek a szerződés módosítására és a Vardar-jobbpart megszerzésére. A görögökkel kötött 1912-es bolgár megállapodásban pedig nem esett szó a törököktől megszerzett területek elosztását illetően. Venizelosz görög miniszterelnök célja viszont egyértelműen kiderül a pelagóniai érseknek írott leveléből, amelyben kifejtette, hogy törekszik minél északibb határokat elérni Macedóniában.³

1913 februárjában Venizelosz útban a londoni konferenciáról hazafelé megállt Szófiában. Itt lemondott egész Délkelet-Macedóniáról, beleértve Dráma, Kavala és Szeresz városát is, de cserébe ragaszkodott Szaloniki megtartásához. A bolgár kormányzat megosztott volt e kérdésben, de végül elutasította a javaslatot.⁴ A szerb miniszterelnök, Nikola Pašić 1913 áprilisában is

¹ Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien (HHStA) és Centralen Därrzhaven Istoricheski Arhiv, Sofija (ЦДИА)

² A márciusi egyezmény Macedónia zömét a bolgároknak juttatta, de mivel a bolgár csapatok Thrákiában harcoltak a törökök ellen, így a területet a szerbek „szabadították fel”.

³ HHStA PA I. Balkankonflagration. Kt. 493. Liasse XLV/11. 1913. február 11. Fremdenblatt Nr. 41. 67. évf.

⁴ A bolgár kormányzatban sem volt egységes elképzelés a határmegvonással kapcsolatban. Egyesek úgy vélték, hogy ha a görögök megszerzik Kis-Ázsia partvidékét, akkor hajlandók lemondani macedóniai igényeikről, ezért forszírozták Csataldzsa bevételét és a görögök felvonulását a Dardanellek elé, ami egyben a bolgár katonai kilátásokat is megerősítette volna. Lásd:

ragaszkodott ahhoz a Pétervárothoz tett kijelentéséhez, hogy a szerb kormány nem engedi meg Bulgáriának, hogy határait Szerbia és Görögország között Albánia irányába kiterjessze,⁵ és jelezte, hogy Szerbia felkészült háborúba menni akkor, ha a nagyhatalmak nem tudják garantálni a közös szerb-görög határt, ami Bulgária számára Macedónia zömének elvesztését jelentette volna. Ez már az 1912-es egyezmény nyílt felrúgását jelentette. Bár a bolgárok egyszer már 1913. április 25-én is kérték az orosz döntőbíráskodást az 1912-es szerződés alapján, Sz. D. Szazonov, az orosz külügyminiszter (és a szerbek is) ragaszkodott a görögök meghívásához, amit a bolgár kormány már csak azért is elutasított, mert az 1912 márciusi egyezmény, mely szerb-bolgár vita esetén a cárt bízta meg a kérdés rendezésével, egy szót sem szólt a görögökről. Danev, a szobranje oroszbarát elnöke elutasította a görögökkel való tárgyalást.⁶

A bolgároknak az állt érdekében, hogy a háború minél hamarabb békekötéssel záruljon, lehetőleg még 1913 elején, mielőtt a szerb és görög követelések nagyobb mértéket öltenek. „*A szerbek és a görögök ugyanis – elemzte kitűnően a helyzetet Danev – örülni fognak, ha újból katonai lépésekhez folyamodunk, mert abban reménykednek, hogy ez esetben újból tárgyalni kell a szövetségesek közötti megállapodásról, és Bulgáriának egyfelől el kell fogadnia a görög álláspontot (a határokról), másfelől módosítani kell a szerbekkel megkötött egyezményt... Az egyik megoldás tehát az, hogy a háborúnak egyáltalán nem szabad kiújulnia, vagy pedig ha kiújul, akkor szembe kell nézni azszal, hogy csak és kizárólag magunkra számíthatunk*”.⁷ Danev helyesen látta a helyzetet, ezért is furcsa, hogy később egyértelműen a második megoldás mellett határozta el magát, ami Bulgária izolációjához vezetett.

Az utólagos rekonstrukció nyújtotta lehetőséget segítségül hívva, Bulgária előtt a következő lehetőségek álltak nyitva a második háború elkerülésére és a helyzet kezelésére. Először is, megegyezhettek volna tárgyalásos alapon szövetségeseikkel a nagyhatalmak kizárásával. Ez esetben Bulgária nyilvánvalóan súlyos kompenzációra kényszerül Macedóniában Szerbia és Görögország irányában, de megmaradt volna az Enosz-Midia vonal, továbbá a teljes Vardar-balpart Szaloniki nélkül, és talán Románia kompenzálása sem fel újra. A második esetben, mivel május végétől Románia kompenzációja - a Monarchia magatartása és a görög-szerb ellenszövetségben rejlő veszélyek miatt - elkerülhetetlennek tűnt, Bulgária megkísérelhetett volna egyezsége jutni a Monarchiával és Romániával, ahogy ezt Berchtold külügyminiszter is óhajtott. Ez esetben a szerb-görög szövetséget ellensúlyozhatta volna egy bolgár-román – akár béke, akár az egykori szövetségesek közötti háború esetén, - így a Vardar-balpart szintén megmaradt volna és talán az Enosz-Midia vonal is. A román-bolgár megegyezés már csak azért is fontos volt, mert a szerb-román szövetségnek is volt reális veszélye: a szerbek már 1913 februárjában a románokhoz fordultak a szövetségkötés ügyében, igaz ezt eleinte nem annyira Bulgária elleni támadáshoz kívánták felhasználni, mint a Monarchia esetleges agresszív lépései elleni védekezésként.⁸ A harmadik esetben Bulgária elfogadhatta volna Oroszország vagy más hatalmak döntőbíráskodását. Fontos hangsúlyozni, hogy mindhárom verziónak volt politikai realitása, s mind kedvezőbb kimenetelt biztosított volna, mint az 1913. augusztus 10-én megkötött bukaresti béke. Ehhez képest a bolgár kormányzat a lehető legrosszabb, negyedik megoldást választotta.

A román-bolgár kompenzációs tárgyalások során a bolgár fél kezdetben azt a téves következtetést vonta le, hogy a román kompenzáció nem román-bolgár, hanem szövetségi ügy. A

Markov, G.: Bălgarija v Balkanskija Săjuz sreshtu Osmanskata Imperija 1912-1913. Sofija, 1989. Nauka i izkustvo. pp. 39-40. Miljukov jelentése szerint viszont a bolgárok belementek abba, hogy Szaloniki és hinterlandja görög kézen maradjon, ha cserében Florina és Kasztoria környéke a bolgároké lesz, de a görögök ezt nem fogadták el. Bogitschewitsch, M.: Die Auswärtige Politik Serbiens. 1903-1914. I-III. Berlin, 1928-1931. I. Nr. 264. Balugdzitsch aus Saloniki an Paschitsch, 1913. január 21.

⁵ Skoko, S.: Rukovođenje operacijama Srpske vojske u ratu s Bolgarskom 1913 godine. Vojnoistorijski glasnik, 33. 1-2. 1982. p. 244.

⁶ Jellemző módon sokan telhetetlenségükben még csak nem is Szaloniki hovatarozása miatt aggódtak. A Verhoven Komitet (a bulgarofil macedón Legfelsőbb Bizottság) nem akarta, hogy Szalonikiért cserébe a bolgárok feláldozzák Vodenát, Lerint, Kasztoriát, Jenidze-Vardart, melyeket egyébként Görögország „szabadított” fel. Lásd: Gesov, I. E.: Lichna korespondencija, Szófia, M. Drinov, 1994. Eds.: Popov, R. – Tankova, V. Nr. 108. 1913. január 29./február 11. p. 248.

⁷ A szerbek kikötött követeltek az Adrián, de ezt a Monarchia ellenzése meghiúsította: emiatt fordultak Macedónia felé. ЦУНА, ф 568 к. оп.1. а.е. 756. л. 17. A gyors békekötés reménye azonban hamar meghiúsult.

⁸ Sosnosky, Th. von.: Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866. Bd. 2., Berlin, 1914. p. 352.

román fél korábban megígérte, hogy 10 millió frank kártérítést ad az általuk követelt Szilisztriáért cserébe, és ha ez nem elegendő, Bulgária kárpótlást kaphat Szerbiától, egészen pontosan Pírot városát. A román felfogás szerint ugyanis Románia a Balkán Szövetséggel tárgyalt és a szövetségesi terheket illik megosztani.⁹ Bár a bolgárok elég sokáig hallgattak a román ajánlatot illetően, nem zárták ki a lehetőséget, hogy más kárán vásárolják meg Románia jóindulatát. 1913. május 24-én (június 6-án), három héttel a második háború kitörése előtt Szalabasev bécsi bolgár nagykövet Macchióval tárgyalt a Romániának semlegességéért nyújtandó kárpótlás ügyében: „Megkérdeztem őt, hogyan milyen szemmel nézne arra Ausztria, ha Bulgária nem bolgár területekből ígérne oda egy részt Romániának, hanem szerb területeket adna – természetesen csak abban az esetben, ha háborúba keveredünk Szerbiával, és Bulgária győzne. Ő (Macchio) azt válaszolta, hogy a Monarchia semmi esetre sem ellenzi a megegyezést, és hogy Bulgária ezen az alapon tárgyalásokat kezdhet Romániával.”¹⁰

Ez a rövid telegram sok mindenről árulkodik: először is, a Monarchia örömmel látta volna Szerbia megcsonkítását, akárcsak a bolgárok, de nem ő maga akarta a csonkítást véghezvinni. Másodszor, Bulgária előzetes kárpótlást semmi esetre sem adott volna Romániának, amely további területekhez csak bolgár győzelem esetében jutott volna, így rászorult volna arra, hogy támogassa a bolgár törekvéseket. Előzetes kárpótlás esetében a bolgárok jogosan attól tartottak, hogy Románia cserbenhagyja őket. A javaslat viszont pontosan azért volt elfogadhatatlan a románok számára, mert úgy vélték, bolgár győzelem esetén nem jutnak kompenzációhoz.¹¹ És ez a megérzésük helyes is volt. Harmadszor, Bulgária egyáltalán nem a béke elkötelezett híve volt.

Amikor április végén Londonban ismét megkezdődtek a béketárgyalások, a helyzetelemzés tovább folyt - bolgár részről immár egyre nagyobb tétovasággal párosulva. Hogy halogató taktikát folytató szövetségeseit - akik a tárgyalások elhúzása közben csapataikat Macedóniába csoportosították át, míg a bolgár seregek Thrákiában, Csataldzsa alatt vesztegeltek, - döntésre bírja, Danev kijelentette, hogy azok beleegyezése nélkül is békét köt a törökökkel,¹² jöllehet a különbékét az 1912-es szövetségi szerződés tiltotta. Így a szerbek alkalmat kaptak, hogy a bolgárokat rossz színben tüntessék fel. Ez alkalommal azonban a nagyhatalmak még a bolgárok pártját fogták. Szavov bolgár tábornok, a katonai párt vezére úgy vélte, a nagyhatalmak ennek ellenére sem értékelik kellőképpen Bulgária szerepét a nagyhatalmi csoportosulások közötti egyensúly módosításában. „Szükséges tehát értesíteni a franciákat és az oroszokat, hogy eldöntöttük, a végsőkéig elmegyünk érdekeink érvényesítésében.”¹³ Szavov túlbecsülte Bulgária értékét az antant számára Szerbia és Görögország ellenében, s ez a téveszme Danev kormányra jutásától kezdve eluralta a bolgár politikát. Azt azonban jól látta meg, hogy a Balkán Szövetség egységesen nem csatlakoztatható az antanthoz, mint ahogy azt Szazonov szerette volna, sőt helytállónak bizonyult az a megállapítása is, hogy a Balkánon egyik nagyhatalmi csoportosulás sem jut majd döntő fölényre 1914-re.

A londoni nagykövet, Madzsarov is azt tanácsolta, hogy Bulgária írja alá a londoni békemegállapodást, még a szövetségesek ellenzése esetén is, mert ez esetben ők is követni fogják ebben, hiszen látni fogják, hogy Bulgária már nem tartja Csataldzsánál seregei zömét.¹⁴ A bolgár vezérkar sem ült ölbe tett kézzel, s már május 18-án (31-én, a béke aláírásának napján) kidolgozta

⁹ ЦДИА, ф 568. к. оп. 1. а.е. 796. л. 4. Később már 100 millió frankot és katonákat is ígértek.

¹⁰ „Popitah go kak bi poglednala Avstrija ako Bălgarija obeshata da dade na Romăniia chast ne ot bălgarska, a samo ot sărbaska teritorija i to, razbira se, samo v sluchaj ako imame vojna s Sărbija i Bălgarija pobeđi. Toj otgovori, che Avstro-Ungarija njama nishto protiv podobna spogodba, i Bălgarija mozhe da vlezhe v prigovori s Rumăniia vărhu tazi baza.” In: ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 219.

¹¹ A románoknak nem ez volt az egyetlen elképzelése a bolgár probléma megoldásáról. Lahovary román nagykövet Párizsban felajánlotta a bolgároknak a két állam szövetségét, sőt perszonálunióját, arra hivatkozva, hogy 1886-ban, az orosz-bolgár viszony mélypontján is ezt tervezték, s csak orosz tiltakozás miatt hiúsult meg. Kérdéses persze, hogyan fogadná most egy 12 milliós lélekszámú ország születését Oroszország, mely ráadásul elzárna a Balkánra vezető orosz utakat, s az ötlet Szerbia számára is nagy veszélyeket rejtett magában. Bogitschewitsch, I. Nr. 316, Nr. 355. és II. Nr. 832.

¹² ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 7. 1913. május 7./20.

¹³ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 8. 1913. május 14./27. A szerbek pedig a bolgárokat osztrákbarátsággal vádolták.

¹⁴ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 12. 1913. május 14./27.

elképzelését egy Szerbia és Görögország elleni egyidejű offenzívára - nagyjából abban az időpillanatban, amikor a szerbek és görögök megkötötték bolgárellenes szövetségüket.¹⁵

Gesov miniszterelnök azért aggódott, nehogy a katonai körök újabb háborúba sodorják Bulgáriát, mert ez esetben Románia bizonyosan újabb kompenzációkat kérne. Sokan azt is világosan látták, hogy nem lenne meglepő, ha Bulgária elutasító magatartása miatt Románia máshol keresne szövetségest, mégsem tettek ennek megakadályozására lépéseket. „*Ismétlem, ezek a pillanatok rendkívül fontosak és sorsdöntők a Romániával való viszonyunkat illetően. Csak tőlünk függ, hogy kihasználjuk-e készségüket a szövetségkötésre, avagy szövetségeseink karjaiba taszítjuk őket...*” „...a lehetőséget biztosan kihasználják majd szövetségeseink, ha mi elszalasztjuk.” – írta a bukaresti bolgár követ, akit Maiorescu így tájékoztatott: „*Mondja meg barátilag: meg fogják-e adni nekünk azt, amit Danev Londonban megígért? Mert ebben az esetben kérhetnek tőlünk bármit, amire csak szükségük van.*”¹⁶ Ebből az derül ki, hogy 1913. május 29-én volt még esély a Romániával való megegyezésre, miközben a görögök elfogadták a demobilizációs javaslatot, és az antantot kérték fel a bolgár-görög vita eldöntésére,¹⁷ a szerb-görög katonai megállapodás pedig az aláírás előtt állt!

Nem csak a bukaresti bolgár követ küldözgetett kétségbeesett hangvételű táviratokat, de bécsi kollégája is ellátta tanácsal a külügyminisztériumot. „*Berchtold úgy gondolja, hogy gyorsan és energikusan megegyezésre kell jutni Romániával, és biztosítanunk kell fellépésüket Szerbia ellen egy esetleges háborúban, de legalábbis jóindulatú semlegességüket. ... Mindenekelőtt megállapodást kell kötnie Bulgáriának és Romániának a jóindulatú semlegességről, és egyidejűleg egyezményt kell kötniük Románia kárpótlásáról és arról, hogy háború esetén segíti Bulgáriát. De ahhoz, hogy ezt a célt elérje, önként, barátian kell területi engedményeket javasolnia Románia felé, például a Mangalia körüli tengerparton...* Berchtold meg van győződve arról, hogy, ha Románia Szerbia ellen fordul, Bulgária oldalára állva, akkor a szerbek nem számíthatnak Oroszország támogatására, mert Bulgária is szláv állam.”¹⁸ Ennek némileg ellentmond, hogy Oroszország 1912-1913 során a saját balkáni politikáját képviselte, nem a szláv államokét, alkalmanként a görögöket és a románokat is támogatva. A bolgárok számára elvben továbbra is nyitott maradt a lehetőség, hogy ne csak a román semlegességet, de a támogatást is megszerezzék!

Berchtoldnak igaza lehetett abban, hogy egy bolgár-román szövetség és egy Szerbia elleni bolgár-román háború esetén az oroszok semlegesek maradtak volna, amennyiben a Monarchia is így tesz, hiszen Romániát is szerették volna érdekszférájukba vonni. Viszont egy létrejövő bolgár-román szövetségnek is el kellett volna köteleznie magát vagy a Monarchia oldalán, vagy az oroszokén (ez szükségszerű volt ekkor a térségben). Mivel a potenciális préda – Szerbia – egyáltalán nem volt osztrákbarát, az oroszok valószínűleg pusztán számításból is melléje állnak, hogy megállítsák az osztrák (nagyhatalmi) előretörést a térségben, még akkor is, ha egyébként Bulgáriával és Romániával is szimpatizálnának, és a két állam szövetsége éppen orosz biztatásra jön létre. Azaz egy esetlegesen orosz égisz alatt kötött bolgár-román megegyezés aligha lett volna Szerbia ellen fordítható – a bolgárokat viszont Macedónia jobban érdekelte, mint egy új, de passzív szövetség. Ez viszont azt jelenti, hogy Bulgária és Románia törekvései csakis a Monarchiánál találtak volna meghallgatásra, s a két ország túlerejéből eredő győzelem valószínűnek tűnt egy magányos Szerbia felett – persze Görögország és Törökország módosíthatta a helyzetet – s ez az osztrákok megerősödését hozta volna magával még semlegességük esetén is!¹⁹ Ebből következően Oroszországnak nem volt érdeke egy ilyen szövetség Szerbia elleni fellépése. Mivel egy Monarchia-barát bolgár-román megegyezés esetleges

¹⁵ *Istorija na Bălgarite*, 1878-1944 v dokumenti. Tom 2. 1912-1918. Periodăta na vojnite. Sofija, Prosveta, 1996, p. 187. Eds: Trifonov, S. – Georgiev, V. Ebben Macedónia mellett szerb államterület elleni támadások is körvonalazódtak, jóllehet Niš nem volt célpontként említve.

¹⁶ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 22. 1913. május 16./29.

¹⁷ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 23. 1913. május 16./29.

¹⁸ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 38. 1913. május 16./29. Valójában, ha megkötötték a román-bolgár egyezményt, úgy Románia érdeke ebben az esetben inkább a béke fenntartása lett volna, mint egy bizonytalan kimenetelű háború a bolgárok oldalán.

¹⁹ Egy kisállam előretörése Oroszország és a Monarchia szempontjából még mindig jobb volt, mint nagyhatalmi riválisa hasonló lépése. Az viszont már veszélyes lett volna az osztrák érdekekre, ha Románia és Bulgária az osztrákok kihagyásával kebelezi be egész Szerbiát – ez túl jó pozíciót jelentett volna, hogy az oroszok érdeklődését is felkeltse egy ilyen szövetség.

létrejötté után Oroszország már csak fegyverrel inthette volna nyugalomra a feleket, ami világháborús veszélyt jelentett, az oroszok diplomáciai úton voltak kénytelenek megakadályozni egy ilyen szövetség létrejöttét. 1913 májusa után ezért sem léptek közbe békítőleg és már nem feltétlenül támogatták Románia békés úton való kompenzációját Bulgária részéről, míg 1912 végén még éppenhogy ők szorgalmazták ezt a szorosok veszélyeztetése miatt! Berchtold számára pedig az vált létfontosságúvá, hogy a bolgár-román szövetség ne orosz védnökség alatt jöjjön létre, egyrészt, mert ezzel alapvetően romlana a Monarchia geostratégiai helyzete, másrészt, mert az egy új, a szorosokat is fenyegető Balkán Szövetség alapját jelentené, - még akkor sem, ha ezért Oroszország feláldozza a szerbeket (ami nem volt valószínű) - és ezzel a Monarchia kijut Szalonikiig. (Ez csak abban az esetben nem valósul meg, ha az oroszok Macedóniát Bulgáriának ítélik a döntőbíráskodás során – ha cserébe szövetséget kötnek Romániával). Mindezekkel valószínűleg a bolgár kormányzat is számolt. Berchtold úgy vélte, hogy Bulgáriát Törökország oldaláról nem fenyegeti veszély, mert semlegességet fog mutatni.²⁰ Ez utóbbira a bolgárok is úgy tekintettek, mint helyes helyzetértékelésre, és megerősítette őket tétlenségükben.

„A görögök már Szereszt és Kavalát is követelik, pedig korábban Bulgáriának ígérték ezeket a helyeket... - hívta fel a figyelmet a veszélyre Szalabasev bécsi követ a távirat végén - A Monarchia és Olaszország pedig ezt a két várost Szalonikivel együtt a bolgároknak ítélte, egyedül a németek akarják Szalonikét a görögöknek adni... Anglia még nem nyilvánított véleményt e kérdésben, de félő, hogy a görögöknek adná a várost, hogy a franciák és oroszok oldalára állítsa őket. ... Ha a bolgárok aláírják a különbékét Törökországgal Londonban, úgy a szerbek egészen bizonyosan azszal vádolják majd őket, hogy megszegték a velük kötött megállapodást...”²¹ Bár a követ reménykedett a Monarchia katonai támogatásában, Berchtold csak országa jóindulatú semlegességéről biztosította Szalabasev bécsi bolgár követet, és még csapaterősítésekre sem volt hajlandó a szerb határ mentén, hogy a szerbek erőik egy részét oda dobják át, mondván, hogy már így is elég sok katonát vezényelt a Monarchia a déli határaihoz.

A helyzet azonban csak látszólag volt ilyen egyszerű: R. von Mach szerint Ferdinánd abban a reményben adta ki a parancsot Szavovnak a támadásra, hogy az első lövések eldördülése után úgyis osztrák-magyar csapatok lépik át a Dunát és békét teremtenek.²² Mivel Berchtold meglehetősen korán (május 9-én) meggondolatlanul azt nyilatkozta Tschirschky német követnek, hogy egy Bulgária felett aratott döntő szerb győzelem esetén a Monarchia katonai erejével avatkozik be az események menetébe - bár nem fogja annektálni Szerbiát,²³ - s mivel a német követ ezt Szalabasevvel is közölte, a bolgárok később, a második háború kitörése után kapott kedvezőtlen harctéri jelentések ellenére sem adták fel az osztrák segítségbe vetett reményüket, ami csak nehezítette helyzetüket. A bolgárok osztrák források alapján igazolták, hogy a Monarchia nem ellenezte Szerbia megtámadását, sőt okuk volt reménykedni a segítségében.²⁴ A franciák később olyan képtelen nézeteket is hangoztattak, hogy maga a Monarchia készítette elő a háborút, hogy Szerbiát feldarabolja és Ferdinánd Szavovnak adott írásbeli parancsában biztosítékot adott a Monarchia a segítségnyújtásáról, s arról, hogy Károly román király a Duna-négyszög elfoglalása után a bolgárok segítségére siet!²⁵ Berchtold valóban nem utasította el Bulgária anyagi támogatását, amennyiben az háborúba keveredik Szerbiával²⁶ – s egészen 50 millió koronáig hajlandó volt elmenni – de, hogy a Monarchia készítette volna elő a támadást, nem bizonyított.

Tarnowski szófiai osztrák követ még május 23-án elemzést adott a Monarchia által követendő politikájáról. Kijelentette, hogy egy saját erejéből győztes Bulgária a Monarchia számára nem

²⁰ ЦДІА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 38. 1913. május 16./29.

²¹ Uo.

²² Mach, R. von.: Aus bewegter Balkanzeit, 1879-1918. Berlin. 1928. p. 235.

²³ Conrad von Hötzendorf: Aus meiner Dienstzeit. 1906-1918. I-III. Wien, 1922. III. p. 353.

²⁴ HHStA Nachlass Baernreithers, Kt. 8. Tagebücher, 1913. 11. 23. Wien

²⁵ Bourgeois, E.– Pagés, G.: Die Ursachen und Verantwortlichkeiten des Großen Krieges. Hrsg. Schwertfeger, B. Berlin, 1922. p. 356.

²⁶ „Erkundigt Euch sehr vorsichtig, wieviel Geld Bulgarien brauchen würde, um gegen Serbien kräftig aufzutreten und wenn nötig auch den Krieg zu führen.” In: HHStA. Ad. Reg. F23. Kt. 64. 1913. 05. 17. Berchtold an Tarnowski és Popper an Fanta.

kívánt megoldás lenne, mert így a félszigeten erőfölénybe kerül az ország, és a legyőzött Szerbiát hamar a kezeibe kaparinthatja, és szövetségébe kényszerítheti. A legmegfelelőbb tehát az, ha elképzeléseit csak a Monarchia támogatásával tudja megvalósítani. A Monarchia számára az sem megfelelő, ha egy létrejövő Nagy-Bulgária újból csatlakozik a szerb-orosz szövetséghez, sokkal inkább kívánatos egy Monarchiával szövetségben lévő és tőle függő Bulgária, amely meg nem valósult tervei miatt a szerb-orosz blokk ellenfelévé válhat.²⁷

A bolgárok tehát május végétől komolyan fontolgatták a fegyveres leszámolás lehetőségét és ezt nyíltan más hatalmak tudomására is hozták. A szerbek minden újságban közzétették területi követeléseiket, így népszerűsítve azokat. Sztancsov párizsi bolgár követ azonban óva intette hazáját hasonló lépések megtételétől, mert szerinte ez visszásságot szülne.²⁸ Azaz a bolgárok maguk is elismerték igényeik túlzó voltát. További problémát jelentett, hogy valaki mégis nyilvánosságra hozta a bolgárok elképzelését Nagy-Bulgáriáról. Mivel a térkép felbőszítette a szövetségeseket és az európai közvéleményt, nyilván nem a bolgárok ötlete volt a publikáció. Nagy-Bulgária ugyanis magába foglalta nemcsak a teljes Macedóniát, de Thrákiát is egészen a Márvány-tengerig, mindemellett a maradék területre, mind Koszovóra, mind a Szandzsákra, mind Epiroszra Albánia neve volt rávezetve, sőt az albánok még az Égei-tengerre is kijutottak volna Szalonikitől délre – azaz a szövetségesek semmit sem kaptak volna.²⁹ Sőt, a bolgár álmok még ezen is túlmentek. „*A montenegrói delegátus, mivel nem volt bátorsága nyíltan bepanaszolni a szerbeket, azt javasolta, hogy egyezzünk meg minden balkáni állammal, hogy osztozzunk meg Albánián, így nekünk jutna Berat és esetleg Valona is.*”- írta Danev, a szobranje elnöke a londoni tárgyalásokról.³⁰

Albánia életképessége erősen befolyásolta a Romániának adandó kompenzáció mértékét is. Danev már 1913. május 16-án (május 29-én) úgy nyilatkozott, hogy „*Ezideig minket Szerbia viselkedése érdekelt, másfelől, távolabbról Albánia sorsa, ha életképtelennek bizonyul. Az első esetben, ha Szerbia megsérti a megállapodást, és ránk támad, ennek következményeképpen Bulgária még kedvezőbb határokat kap vele szemben, míg a másik esetben, ha így Bulgária kijut az Adriai tengerig, véleményem szerint megígérheti Romániának a kárpótlást (ti. a bolgár Tutrakan-Balcsik vonalat), az első esetben azonban csak szerb területeket kaphat.*”³¹

1913. május 27-én (június 9-én) egy török küldött bizalmasan beszámolt Görögország szándékáról, hogy a két ország egy bolgárellenes katonai szövetséget óhajtott tető alá hozni, de a török kormány elhárította a kezdeményezést. „*Bulgária számíthat Törökország szimpátiájára és baráti semlegességére, ha háború törne ki Szerbia, Görögország és Bulgária között*” – közölte Hilmi pasa.³² A távirat valóságtartalmáról a bolgár kormány elfelejtett meggyőződni. Különösen imponáló volt, hogy a törökök 50 ezer albán felkelőt ígértek a szerbek ellen. Ez a távirat azért befolyásolta különösen erősen az események tovább menetét, mert három nappal korábban, május 24-én (június 6-án) Misev athéni bolgár nagykövet arról tájékoztatta a külügyminisztériumot, hogy a görögök az iránt érdeklődtek, hogy a törökök hajlandók-e támadást indítani Drinápoly visszaszerzésére a bolgárok ellen. Korábban éppen a törökök ragaszkodtak szerb-görög-bolgár háború esetén a kompenzációhoz, és a görögök tiltakoztak a kérdés ilyenén megtárgyalása ellen.³³

²⁷ Österreich-Ungarns Aussenpolitik. Eds.: Bittner-Srbik-Pribram-Übersberger, Wien, 1930. Ö-U.A. VI. Nr. 7133. A forrás alapján a Monarchia, de legalábbis Tarnowski kétszínű politikája azt célozta, hogy háborúba vigye Bulgáriát, amelyből, ha vesztesen kerül ki - márpedig a Monarchia megígért támogatásának elmaradásával ez valószínűsíthető - akkor végérvényesen a Monarchiához kötik a szomszédokkal való ellentétei. Lásd: Löding, D.: Deutschlands und Österreich-Ungarns Balkanpolitik von 1912-14. unter besonderer Berücksichtigung Ihrer Wirtschaftsinteresse. Hamburg, 1969. Phil. Diss. p. 83.

²⁸ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 147.

²⁹ Cassavetti, D. J.: Hellas and the Balkan Wars, 1914. pp. 314-316.

³⁰ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 140. 1913. május 20. (június 2.)

³¹ „*Za sega nas ni interesuva povedenieto na Sărbija, a v po-dalechno badeshte, sădbata na Albaniya, ako tja se otkazhe ne zhiznenosposobna. V pārvija sluchaj, ako Sărbija potāpche dogovora i ni napadne, i v rezultat, Bălgariya poluchi po-izgodna granica sprjamo neja, kaktō i v vtorija sluchaj, ako Bălgariya izleze na Adriaticeskoto more, spored moeto mnenie, mozhe da se obeshtae na Rumānija kompensacija, kato se gleda, shtoto v pārvija sluchaj da obhvashta samo sārbska teritorija...*” In: ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 53.

³² ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 275. 1913. május 27./június 9.

³³ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 223. 1913. május 24./június 6.

Mivel a két távirat némileg ellentétben állt egymással, és a bolgárok török jóindulatot véltek kiolvasni belőlük, Madzsarov londoni követ többször is javaslatot tett a törökökkel kötendő szövetségi szerződés kidolgozására. De ez is megghiúsult. Pedig Görögországból már május 9-én rossz híreket küldött Misev. A bolgár és görög sereget elválasztó vonal kijelölése idején a görög király audiencián fogadta a bolgár követet. „*Az audiencia ideje alatt Őfelsége elővett egy vörös tollat és felrajzolta a térképre az átadandó területeket, melyeket Bulgária kap a felosztás kérdése során. Ez a vonal, mely Lefteránál indult ki, Szeresz mellett haladt el, de mindkét települést görög kézre eső területek közé sorolta. A király kijelentette, hogy nem fog aláírni egy olyan konvenciót, mely további területeket ad a bolgároknak. Éppen elég volt, hogy le kellett mondania Drámáról és Kavalárról.*”³⁴ Az üzenet egyértelmű volt. Szalonikin túl a görögök immár Szereszt is követelték – másfelől a bolgárok még mindig megmenthették volna Drámát és Kavalát.

Heszapcsiev tábornok, a bolgár érdekek szaloniki képviselője további, szintén riasztó hírekkel szolgált május 21-én (június 3-án): a görög kormányzat a megegyezés „*sine qua non*”-jának tartja Szaloniki és Szeresz átengedését, hogy közös határa legyen Szerbiával! Heszapcsiev felhívta a figyelmet a görög igények folyamatos növekedésére, amelynek célja úgymond, hogy a bolgár kormányzatot egy kétségbeesett és elhamarkodott lépésbe hajszolja. Éppen ezért úgy véli, hogy el kell fogadni a baráti nagyhatalmak döntőbíráskodását.³⁵

A görögök, mivel a bolgárok elutasították mind az orosz döntőbíráskodást, mind az antantét, és új javaslatot terjesztettek be a bolgárok elé.³⁶ A terv szerint két döntőbíróvá választottak volna, az egyik, Oroszország, az antantot, a másik, Németország, a hármasszövetséget képviselné.³⁷ Május 17-én (30-án) a szerbek is az antanthoz fordultak, illetve felmerült mind a hat nagyhatalom közös bíraskodása is. Venizelosz kihasználta, hogy kormánya az antantbarát, míg Konstantin király Vilmos császár kegyeltje volt az 1913 eleji német politikai fordulat óta. Misev bolgár követ számára az derült ki a javaslatból, hogy Görögország, akárcsak Bulgária, ingadozik a két szövetségi rendszer között, de míg Görögországot mindkét csoportosulás ígéretekkel akarja megnyerni, addig Bulgáriát egyik sem favorizálja. A bolgár kormányzat sejtette, hogy a németek nem támogatják elképzeléseit, abban viszont reménykedhetett, hogy az oroszok, akik Misev szerint a szerb-bolgár vitában várhatóan a szerbek javára ítélik a Vardar jobb partját, a bolgár-görög vitában hajlandók lesznek a bolgárokat előnyben részesíteni – de csak akkor, ha szembe akarnak szállni a hármasszövetséggel, nem pedig rálicitálni a német ajánlatra! Az utóbbi esetben itt is Bulgária húzza a rövidebbet. Várhatóan nagy csábítást jelent az oroszoknak és a németeknek is a görög tengerpart stratégiai jelentősége, míg Bulgária égei-tengeri jelenléte nem kívánatos az oroszok számára annak a tengerszorosokhoz való túlzott közelsége miatt. Misev tehát az orosz-német döntőbíráskodás elutasítását javasolta, mint kockázatos tényezőt.

A bolgár követ ehelyett mind a hat nagyhatalom döntőbíráskodását javasolta, de azok többsége hallani sem akart erről – eltekintve a Zimmermann képviselte németektől. Ezzel a bolgárok elszalasztottak egy újabb lehetőséget, amivel eltávolíthatták volna a szerbeket görög szövetségeseiktől. A helyzetet tovább bonyolította Elliott athéni angol nagykövet téves helyzetértékelése, aki úgy tájékoztatta Misevet, hogy Venizelosz kiesett a görög király bizalmából, az uralkodó pedig békét akar.³⁸

Hogy az új bolgár kormányfő, Danev, véletlenül se nyugodhasson meg, másnap Kalinkov küldött egy figyelmeztető táviratot Bukarestből, közölve, hogy amennyiben a háború kiújul,

³⁴ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 84.

³⁵ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 150.

³⁶ Lorey, A.: Frankreichs Politik während der Balkankriege 1912-1913. Diss. Frankfurt. M. Dresden. 1941. p. 108. Azt az orosz javaslatot, hogy a döntőbíráskodást az antant hatalmai vállalják magukra a görög-bolgár határ ügyében, Pichon elutasította, mert félt, hogy mindkét fél elégedetlen lesz vele és eltávolodnak az antanttól és a hármasszövetség sem fogadja el ezt a megoldást. Ezért Pichon úgy vélte, hogy az összes hatalom döntésére kell bízniuk magukat a felek, vagy a hármasszövetségre, de Szazonov ebbe nem ment bele, mert a Monarchiát mindenáron ki akarta zárni egy ilyen helyzetből. Lásd: Documents diplomatiques français, (DDF). 1929- , 3. VI. Nr. 611., Nr. 631.

³⁷ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 272. 1913. május 27./június 9.

³⁸ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 216. 1913. május 23./június 5. és ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 220-221. ill. ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 272. 1913. május 27./június 9.

Románia mozgósítja erőit, nem marad semleges.³⁹ Később, június 26-án, maguk az oroszok is erre biztatták a románokat. Sebeko, a bukaresti orosz nagykövet, akárcsak a franciák, azért javasolta a mozgósítást Romániának, mert abban reménykedett, hogy így megelőzhető egy szerb-bolgár konfliktus kialakulása. Sőt, ezen túlmenően Sebeko a Turtukaia-Balcsik vonal azonnali megszállását javasolta a románoknak, hogy elejét vegye a harcnak.⁴⁰ Ez azonban kiélezte volna a szerb-bolgár konfliktust, hiszen ekkor a szerbek sem engedtek volna elképzeléseikből, Romániát pedig semmi nem kötelezné Bulgária támogatására továbbra sem. Az is elképzelhető, hogy a bevonulás miatt egy román-bolgár háború robban ki, amihez gyorsan csatlakoztak volna a szerbek és a görögök is, (és így jóval dekoncentráltabbak lettek volna a bolgár erők, mint a valóságban a második háború idején - bolgár csapatok ugyanis nem harcoltak a románok ellen). Ez még nagyobb bolgár katasztrófához vezetett volna. Lehet, hogy Sebeko úgy vélte, a román igények kielégülése után Szerbia nem számíthatott volna Románia politikai és katonai támogatására, de véleményünk szerint ez egyrészt igen kétséges – másrészt a bolgárok a második háborúban egy katonát sem küldtek a románok ellen, így azok ekkor sem kötöttek le bolgár haderőt a szerbek javára, bár az összeköttetési vonalakat kétségtelenül elvágták.

Az oroszok úgy vélték, ha Románia nekik köszönhetően jut hozzá az áhított Dél-Dobrudzához, úgy talán könnyebben átkerülhet az orosz érdekszférába, és megnyerhető a Balkán Szövetségnek (kicserélve Bulgáriáért, mely az oroszok szerint jószerével a Monarchia szövetségesének tekinthető).⁴¹ Így Románia a Monarchia ellen fordítható Erdély ígéretével. Ha a Monarchia egyszer összeomlik, akkor a szerbek megkapják Albániát, a bolgárok pedig Macedónia nagy részét, így az új szövetség hosszú távon velük is bővíthetne.⁴² Ez a terv, amit Sosnosky az orosz diplomácia szájába ad, tükrözi a Monarchia egyes köreinek félelmeit, másrészt feltűnő hasonlóságot mutat a szerb Milovanović és Gesov 1911-es felosztási tervével, ami azt mutatja, hogy az nem maradt elszigetelt jelenség, hanem hatott a diplomácia irányvonalára is.

A román viselkedés érthetően aggasztotta Bulgáriát, ezért érdemes megvizsgálni, hogyan reagáltak a vezető diplomata a feszültség növekedésére. Május 16-án (28-án) Teodorov bolgár pénzügyminiszter Párizsból így tudósított: „... Úgy vélem nem szabad új területi engedmények árán megvásárolni Románia barátságát. Ismétlem, hogy egy győztes háború esetén a szerbek és a görögök ellen (!) még rosszabb helyzetben találjuk magunkat Románia és Törökország követeléseit illetően... hagyjuk, hogy támaszt keressenek az ellenséges táborban.”⁴³ „Előbb vagy utóbb de meg kell kísérelni határozottan megegyezni a görögökkel a vita békés kimenetelét illetően, mint elfogadni a hatalmak, végső esetben az oroszok döntőbíráskodását. Ez nem lesz annyira rossz, mintha elkezdénénk egy háborút... Meg kell tenni mindent, hogy elhárítsuk a vélhetőleg több napos konfliktust egyidejűleg két állammal, mert egy két ellenfél felett aratott dicső győzelem esetén is számíthatunk arra, hogy még egy harmadik, majd egy negyedik támad meg szomszédaink közül. Az oroszok ma biztositottak arról, hogy békülésre intették a szerbeket.”⁴⁴ Teodorov – bár nem mentesen a bolgár haderő túlértékelésétől – a görög kérdést illetően alapvetően jól világította meg a problémákat. Ehhez képest azt láthattuk, hogy a másnap Misevnek megtett görög javaslatot egyértelműen elutasították a bolgár vezetők.

Ami pedig Teodorovnak a románokról való véleményét illeti, érdemes azt összevetni Szalabasev szintén 17-ére datált táviratával, mely Tschirschky bécsi német követ véleményét feje ki. A németek mihamarabbi megbékélést javasoltak Romániával. „Ha Bulgária nagylelkűen ad valamit Romániának,... akkor Románia segíteni fogja Bulgáriát a Szerbia és Görögország elleni harcában

³⁹ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 285. 1913. május 28./június 10.

⁴⁰ Sosnosky, Th. von, p. 357. és Lorey, A., p. 112. Álláspontjukat még június 27-én tolmácsolták Danevnek a románok. DDF. 3. VII. Nr. 68., Nr. 73., Nr. 170., és Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette. (G.P.) Eds.: Thimme, F.-Lepsius, I. - Mendelssohn-Bartholdy, A., Berlin, 1927. XXXV. Nr. 13435., továbbá Ö-U.A. VI. Nr. 7530. Pétervár eldöntötte, hogy válaszlépésként nem tűri el a Szandzsák osztrák megszállását. DDF. VII. Nr. 135., Nr. 86., BD. IX-2. 1111.

⁴¹ Lorey, A. p. 113. szerint, miként Pétervár, úgy Párizs sem akarta Bulgária túlságos meggyengülését, nehogy a szófiai kormányzat revanspolitikába kezdjen és a Monarchia mellé álljon.

⁴² Sosnosky, Th. von, p. 357.

⁴³ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 54.

⁴⁴ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 55.

*Macedóniáért.*⁴⁵ Tschirschky véleménye egyértelműen arra utal, hogy Románia fegyveresen is támogatná a bolgár igényeket! Ez a megnyilatkozás, mely ellentétes megoldást sugallt, mint Teodorové elvileg arra késztehetette volna a bolgárokat, hogy még egyszer komolyan megfontolják a szövetséget Romániával. Felvetődik persze a kérdés, hogy mennyivel lehetett tájékozottabb a német követ, mint a bolgár pénzügyminiszter. Tény, hogy Tschirschky eléggé sajátos véleményt alakított ki a dolgokról, és olybá tűnik, hogy sok esetben nem a hivatalos német álláspontot képviselné, hanem erősen hathatott rá Bécs légköre is. Felmerül a kérdés, hogy nem tudatosan játszott-e át információkat, amelyek valóságtartalma megkérdőjelezhető volt. A német véleményét nem vetették el azonnal, de a Monarchia egy ballépése később mégis Teodorov álláspontját igazolta a megállapodás szükségtelenségét illetően.

A bolgár kormányzat előtt június elején még mindig nyitva állt mind a három út a fegyveres konfliktus elkerülésére: a megegyezés Romániával vagy Törökországgal, a döntőbíráskodás elfogadása, és egyezkedés a görögökkel vagy a szerbekkel. S bár Teodorov fent említett megállapításai sok reálpolitikai elemet tartalmaztak - mint például a háború elkerülésének szükségességét, a szövetségesek követeléseinek várható fokozódását, - elképzelését, hogy megállapodásra jusson Görögországgal, szinte irreálissá tette túlzott bizalma a bolgár fegyverekben, valamint az a tény, hogy a szerb-görög megegyezés tiltotta a különmegyezmények kötését. Teodorov stratégiája, hogy Görögországot kikapcsolja a szövetségből, kétségkívül a legéletképesebb megoldások egyike lett volna (persze ez is a Szerbiával való leszámolás érdekében történt volna). Sikere esetén megmarad Bulgária manőverező képessége s nagypolitikai függetlensége, hiszen nem nagyhatalmi döntés kényszeríti rá a görögökkel való megállapodásra, és az ország nem kerül kényszerpályára sem, azaz ellen tud állni Berchtold betagolási kísérletének a hármasszövetség rendszerébe.

A május 30-án aláírt londoni béke új helyzetet teremtett. Madzsarov felhívta a figyelmet a politika irányának várható változására. Álláspontja a bolgár politika agresszív arculatát képviseli, és tulajdonképpen ez vált végül a bolgár politika hivatalos irányvonalává is. *„Szerintem a háború megelőzésének (Szerbiával) egyetlen egy eszköze maradt, ha minél hamarabb áthelyezzük a seregeinket Szófiába, és ezután javasolunk a szerbeknek egy meghatározott időtartamot a nem vitatott zóna kiürítését illetően, természetesen, ha addig nem fogadják el az orosz döntőbíráskodást. Semmi szín alatt nem szabad beleegyezni a tárgyalásokba a konvencióban lefektetett alapokon túl. Ideje felemelni a hangunkat, hogy meglássa a világ, de főleg az oroszok, hogy nem félünk a szerbekkel való háborútól. Bármiféle javaslat egy szövetségesek közötti konferenciára: csapda. Én úgy gondolom, hogy a görögök megijedtek és ezért töreksznek megegyezésre velünk.... Meg kell állapodni Montenegróval is, mostantól Szerbia rovására. A szerbek viselkedése annyira őszintétlen, hogy ez felment minket mindenfajta kötelezettségtől velük szemben.”*⁴⁶ Fontos megjegyezni, hogy Madzsarov sem utasította el a görögökkel való megegyezést.

Berlinből ugyanekkor egészen más politikát sugalmazó távirat érkezett Gesov nagykövettől. A miniszterelnök rokona leírta, hogy a románok örülnek, hogy - a pétervári konvenció által nekik ítélt Szilisztrián túl - kedvező feltétel adódik számukra, hogy még több területet kapjanak, *„hiszen többé-kevésbé mindenki elégedetlen a pétervári konvenció eredményével. Ha nem lesz fegyveres konfliktus Szerbia és Bulgária között, a román elégedetlenség természetesen megmarad a belpolitika keretein belül, minden nemzetközi jelentőség nélkül. De ha háború lesz, a románok kompenzációt fognak követelni, ezért a mi érdeünk az lenne, hogy ez esetben előzetes megállapodást kötünk Romániával és odaígérünk nekik valamit... a szerbek már kétszer tettek ajánlatot Bukarestnek.”*⁴⁷ A követ szerint Bulgáriának a törökökkel való megegyezésre kell törekednie. A németek, bár a bolgároknak adnak igazat, nem fognak beleavatkozni az események menetébe, Görögország viszont élvezzi az antant támogatását. Bújtatva tehát, de itt is megjelentek a német érdekek, amelyek egy Törökországgal való szövetséget és Görögország megerősödését kívánták.

⁴⁵ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 107. 1913. május 17./30.

⁴⁶ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 115. 1913. május 18./31.

⁴⁷ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 130. 1913. május 19./június 1. és ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 140.

Bár a bizalom mindkét félből hiányzott, a Monarchia terveinek a román-bolgár megegyezés összekovácsolására mégis egy váratlan szerb politikai lépés vetett véget. Május 26-án (június 8-án) Tosev belgrádi bolgár nagykövet arról tájékoztatta felettesét, hogy egy nagyhatalom kompenzációt ajánlott fel a szerbeknek Macedóniában, ha lemondanak az Adriára való kijutásról. Tosev Nyikolaj Hartwig orosz követet gyanúsította az ajánlattétellel, de ő cáfolta a vádakát. Egy Gesovnak küldött május 15-i (május 28-i) táviratból egyértelműen kiderült, hogy a Monarchia ajánlotta fel Szalonikit és a Vardar-völgyet a szerbeknek, ha önként elhagyják Albániát.⁴⁸ Pašić egy parlamenti felszólalásban úgy vélte, ezt a szerbek megtették, így jogos a szerződés felülvizsgálatának igénye. A Monarchia lépésének nyilvánosságra kerülése megrontotta a viszonyt a Monarchia és Bulgária között, továbbá a Monarchia és Oroszország között is. Ettől kezdve a bolgárok alapvető fenntartással kezelték az osztrákok összes javaslatát, így a Romániával kötendő szerződést is. A játszmából a szerbek kerültek ki győztesen, hiszen a szerződés revíziójának lehetőségét korábbi javaslatával maga a Monarchia önkéntelenül is elismerte, hiába tiltakozott Berchtold, hogy a szerbek nagyhatalmi nyomásra hagyták el Albániát, így a javaslat érvénytelen.

A bolgárok számára ezért a Monarchia támogatta román szövetség eleve gyanús volt, így kiesett a megoldási módok közül. Hasonló sokkot élhettek át, amikor 1913. május 18-án (31-én), a londoni béke aláírása után, Szazonov egy táviratában azt javasolta, hogy a „vitatott zóna” déli részén és részben azon túl elhelyezkedő Sztruga, Kratovo, Velesz és Kruševo a szerbeké legyen. Ez egyértelműen azt jelentette, hogy orosz döntéshozás esetén a bolgárok nemcsak az úgynevezett „vitatott zóna” területéből nem jutnak hozzá egy négyzetkilométerhez sem, de további engedményeket kell tenniük.⁴⁹

Még nyugtalanítóbb volt ugyanaznap (31-én) Misev beszámolója. A követ arról tájékoztattott, hogy Venizelosz szeretne találkozni Gesovval, szintén a területi kérdés rendezése érdekében. Ha pedig ennek nem lenne eredménye, akkor *mind a négy állam* képviselője utazzon Pétervárra. Misev személyes véleménye az volt, hogy a döntőbíráskodás ilyen értelmezése komoly károkat okozhat Bulgáriának. *„Ma az orosz követ nyíltan kijelentette helyeslését Pašić követeléseit illetően, és azt mondta, hogy mindig talál majd lehetőséget, hogy eleget tegyen a szerb és görög kívánságnak a közös határt illetően, amelyet mi úgy értelmezünk, hogy le kell mondanunk az Ohridi-tóról és a tőle keletre lévő területekről.”*⁵⁰ Ez újabb „bizonyíték” volt a bolgárok számára, hogy az oroszok nem fogják betartani az 1912-es szerződés előírásait a döntőbíráskodás során, ezért megkérdőjeleződött bizalmuk ebben a megoldási módban is! Vagyis megoldásként csak a különmegyezmény maradt az egykori szövetségeseikkel.

A bolgárok nem titkoltan attól tartottak, hogy Szerbia nemzeti ideájának, Nagy-Szerbiának a megvalósításán túl, minden délszláv terület egyesítését tűzte ki célul. A bolgár politikusok azt hangoztatták, hogy politikájuk a bizalomra épült, (ugyanakkor láthatóan nem bíztak senkiben): *„Ha Bulgária nem lett volna elszánná arra, hogy hűséges maradjon a szövetséghez és a közös szláv ügy mellé áll, és ha egyedül egoizmus és opportunizmus vezette volna, folyamodhatott volna különböző eszközökhöz, hogy megvédje saját érdekeit. És akkor nem maradt volna izólált, körülzárva a szomszédok blokkja által.”*⁵¹ Bár a mondat – miként a bolgár politika – őszintesége vitatható, május végére a bolgárok rádöbbenek, hogy teljesen elszigetelték saját magukat „intranszigens politikájukkal”.

A bolgárok az első két megoldási módot, mely területi engedményekre kényszerítette volna őket – (1) szövetség kötését valamely szomszédjukkal, illetve (2) megegyezés egykori szövetségeseikkel döntőbíráskodás révén – elhárították, de közben egyetlen nagyhatalom támogatását sem sikerült biztosítaniuk maguk számára (3) – ennek ugyanis egyetlen módja továbbra is a szomszédokkal vagy szövetségeseivel való megegyezés lett volna. A nagyhatalmi

⁴⁸ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 262. Lásd még: *Vojnata mezhdu Bălgarija i drugite Balkanski dărzhavi prez 1913g.* (II/1). Prichinite i podgotovka na vojnata i voennite dejstvija do 21-i Juni. Sofia, 1941. Ministerstvo na Vojnata, Shtab na armijata. p. 25. és ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 82-83.

⁴⁹ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 103.

⁵⁰ „... Dnes ruskija pālnomoshten ministār otkrito se izrazi udobritelno za deklaraciite na Pasicha, i kaza, che vse shte nameri vāzmozhnost... da se udovletvori grācko-sārbskoto silno zhelanie za obshti granici, koeto oznachava da se otkazhem ot Ohridskoto ezero i goljama chast ot teritorija na iztok ot tova ezero.” In: ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 127.

⁵¹ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 105.

befolyás ekkor ugyanis csak áttételesen volt jelen a félszigeten, a szatellitállamok érdekeinek érvényesítése révén, hiszen bármelyik nagyhatalom megjelenése a térségben a többi ellenlépéséhez vezetett volna. Ezt figyelmen kívül hagyta a bolgár kormányzat és ez súlyos tévedés volt. Most nem volt közvetlen nagyhatalmi beavatkozás, mint Durazzo vagy Szkutari esetében, a zsákmány felosztása ugyanis nem volt a nagyhatalmak elsőrendű érdeke, a béke biztosítása a két nagyhatalmi csoportosulás között annál inkább.

A bolgár politika döntéshozó képességét a beérkező információtömeg szelekciójának hiánya és valóságtartalmuk ellenőrizhetőségének korlátai is befolyásolták. Szalabasev május 24-én (június 6-án) ismét érdekes véleményt közölt Tschirschkytől. A bécsi német követ szerint „*Ausztria-Magyarország haladéktalanul és a végeletekig (!) támogatni fogja Bulgária érdekeit Szerbia és Görögország ellenében. Olaszország már mindenben megegyezett a Monarchiával. Németország szolidáris Ausztriával és elismeri, hogy politikailag a Monarchia jogosult a hármasszövetség vezetésére a Balkán-félsziget minden kérdésében.*”⁵² Nem tudni, hogy mennyire befolyásolta ez a telegram Bulgária politikáját. Tschirschky mondanivalójának ugyanis minden mondat esetében éppen a fordítottja volt igaz. Nem tudni, mi volt a német célja ezzel: szándékos dezinformáció, gesztus a Monarchia háborús pártja felé, kísérlet a német politika irányvonalának befolyásolására, esetleg Szalabasev értett félre valamit? Ha a bolgár kormányzat hitelt adott ennek a jelentésnek, akkor a saját végzetét siettette. Szalabasev így folytatta Tschirschky üzenetét: „*Ezen kívül Németország azon a véleményen van, hogy Bulgáriának erősnek kell lennie, hogy fellépjen Szerbia ellen. Németországnak kísérletet kell tennie annak érdekében, hogy Görögországot leválassza az antanttól és kidolgozzon egy török-román-bolgár-görög szövetséget Szerbia ellen. E célból Bulgáriának meg kell egyeznie Görögországgal és Szalonikét átadni a görögöknek, de minden más település ettől keletre a bolgárokat illeti. Ily módon Bulgária háborúja könnyebbé válik Szerbia ellen.*”⁵³ A szövegrész megint csak félígazságokat tartalmaz: mert igaz ugyan, hogy a németek egy Balkán Szövetség kidolgozásán fáradoztak, de ebbe nem kívánták belevenni Bulgáriát! Berchtold viszont éppen ezt szeretne volna elérni. Tschirschky úgy állítja be, hogy Berchtold elképzelésével a német politika is egyetértett, ami az eddigi ismereteink szerint nem igaz – a német ráadásul nyíltan a szerbek elleni háborúra ösztökölte a bolgárokat, ami a „hivatalos” német politikai vonalnak tökéletesen ellentmondott! Ismert, hogy a bukaresti béketárgyalásokon a németek egyáltalán nem támogatták Bulgáriát, még Kavalát is Konstantin király kapta meg. Az viszont igaz, hogy Bulgária megegyezése a görögökkel nemcsak német, hanem bolgár érdek is volt – a német követ itt nem Berchtold bolgár-román szövetségét részesítette támogatásában. Tschirschky szerint különösen Bulgáriának és Törökországnak kell kezdet nyújtania egymásnak. Mindkettő közös érdeke, hogy a másik erős legyen. Leginkább persze Németországé, hogy Bulgária fedezze Törökországot – a török-bolgár szövetséget pedig a németek Tschirschky állítása ellenére inkább akadályozni akarták.

A bolgároknak ezen kívül már csak egy reményük maradt. Szalabasev táviratozott, hogy Hilmi pasa úgy tájékoztatta Berchtoldot, hogy Törökország megtámadja Görögországot, ha a nagyhatalmak Londonban a görögöknek ítélik oda az égei-tengeri szigeteket.⁵⁴ De a nagyhatalmak ez ügyben sem siettek el Londonban a döntést. Ami pedig a románokkal való viszony további alakulását illeti, május végén Kalinkov felhívta a figyelmet arra, hogy Bulgária vagy Romániával egyezik meg, vagy az összes szomszédjával új tárgyalásokba kell bocsátkoznia immár kiszélesített alapokon – más lehetősége nincsen. Véleménye szerint a románok bevonásával helyreállítható a liga megbomlott egyensúlya, így talán a szövetség sem hullik szét, vagy ha mégis, Bulgária számíthat Románia biztos segítségére és támogatására még külső fenyegetés esetén is.⁵⁵

⁵² ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 220.

⁵³ Uo.

⁵⁴ ЦДИА, ф 176 к. оп.2. а.е. 1369. л. 260. 1913. május 25./június 7.

⁵⁵ Kalinkov, G.: Rumänija is nejnata politika sprjamo Bălgarija (1911-1913). Sofia, 1917. pp. 206-207. Kalinkov távirata. Teodorov pénzügyminiszter viszont elutasította a román követeléseket, s inkább a görögökkel való megegyezés híve volt. A bolgár diplomácia üresjáratát jelzi a tény, hogy Gesov 10 napig nem válaszolt Kalinkov sürgetéseire, majd csupán azt közölte, hogy lemondott.

A bolgárok megtudták, hogy a mozgósítást az oroszok és a franciák tanácsolták a szerbeknek. Egy olyan megegyezés lehetősége, melyben Románia *aktív* támogatást nyújtott volna Bulgáriának, nagyjából ekkor vesztett el. Nagyhatalmi támogatóinak segítségével Románia erőteljesebben léphetett fel követelései képviselésében. A háború kitörésekor, június 29-én, Danev már úgy vélte, hogy *„minden azt mutatja, hogy Románia nem akar megegyezni velünk, hogy háború esetén területeket követelhessen tőlünk, mert nyilvánvalóan nem akarja sem Bulgária megerősödését, sem a béke megőrzését.”*⁵⁶ E megállapítás teljesen helyes volt az adott szituációban, de korábban valóban kínálkozott volna alkalom a viszály békés rendezésére, s a lehetőség elszalasztása a bolgárok hibájaként róható fel. A románok ráadásul azt állították, hogy a bolgár-román megegyezésnek a Monarchián keresztül kell megtörténnie, amit viszont a Monarchia elutasított – így a bolgárok még kevésbé voltak tisztában a helyzettel, s lehetőségeik tovább romlottak. A románok ekkor már egyáltalán nem akartak megegyezni a bolgárokkal, hiszen érdekeik, mint ezt Danev is megállapította, immár mást diktáltak. Románia ugyanis egy háborúval csak nyerhetett Szerbia és Görögország oldalán.

Ennek ellenére Bulgáriának még mindig adatott egy utolsó esély: június 22-én (július 5-én) a románok értesítették Danevet, hogy a következő 10 nap során csapataik nem lépik át a határt, így Bulgáriának két lehetősége van az események következmények nélküli elhárítására. Vagy azonnal beszünteti a harcot a szerbekkel és görögökkel és elfogadja az orosz cár döntőbíráskodását, vagy megegyezik Romániával a további területi kompenzációkat illetően, mely nem megy túl a Tutrakan-Balcsik vonalon. Ez esetben a románok nem avatkoznak be az események menetébe. Csakhogy Danev egy harmadik megoldást választott: 10 napon belül békét akart kényszeríteni a szerbekre és görögökre Macedónia elfoglalásával, mielőtt Románia beavatkozik.⁵⁷

Pedig Kalindero román követ nyilatkozata szerint Románia még július 8-án is megelégedett volna a Tutrakan-Balcsik vonallal, és ekkor is leállította volna a román mozgósítást – igaz ezzel segíteni a bolgárokon ekkor már aligha tudtak volna (és nem is akartak), hiszen szintén aznap eldőlt a Bregalnica menti ütközet a bolgárok vereségével. Vélhetően ennek a hírnak köszönhetően a román álláspont is változott Bulgária előzőnlését illetően – s a távirat második fele már azzal a fenyegetéssel zárult, hogy ha Bulgária továbbra is makacskodik, akkor a románok Szófiából diktálnak majd békét, és a Rusze-Sumen-Várna vonalat követelik majd, beleértve a városokat, továbbá a vidini körzetet.

A válasz önmagáért beszélt: *„Bulgária nem ijed meg Románia semmilyen fenyegetésétől, és annak meg kell értenie, hogy amíg Macedónia sorsa forog kockán, Bulgária kész mindenféle áldozat meghozatalára”*⁵⁸ – kivéve Dél-Dobrudzsa átadását. Jóllehet korábban Bobcsev is figyelmeztetett arra, hogy Románia támadása esetén Oroszország semleges marad, és Oroszország elutasítja az 1902-es megállapodást, Danev csak június 26-án (július 9-én) egyezett bele a Romániával való tárgyalásba, mikor a katonai helyzet már eldőlt – és ismét az oroszok közbenjárását kérte.

A feltételek a következők voltak: (1) Bulgária Oroszország közvetítésével azonnal lemond a Tutrakan-Balcsik vonalról – ezzel Oroszország Románia jótevőjének szerepében tetszeleghetett, háttérbe szorítva a Monarchiát, (2) Bulgária azonnal felfüggeszti a katonai műveleteket. (3) Románia törekszik a krízis mielőbbi megoldására – ezzel Oroszország és Bulgária elismerte Románia vezető szerepét a félszigeten a békefolyamatban, inkább, minthogy a nagyhatalmak, - és így a Monarchia amelynek egyszerre kellett volna védenie Bulgária érdekeit és visszanyerni Románia jóindulatát - is nyíltan beleszóllhassanak abba.

Mindezek azt bizonyítják, hogy a bolgár kormányzat tudatában volt a politikáját fenyegető veszélyeknek és sok elképzeléssel is rendelkezett a lehetséges megoldásokról, azok kockázatáról, és a távlati következményekről. Mindemellett a politikai vezetés képtelen volt elkötelezni magát hosszabb időre bármelyik kríziskezelési mód mellett, még kevésbé vállalta fel annak alkalmazását. Túlértékelve hadseregének háborús sikereit, a bolgár kormányzat úgy ítélte meg, hogy fegyveres

⁵⁶ *Uő.* pp. 216-217. Danev Kalinkovnak

⁵⁷ *Uő.* p. 221. Kalinkov távirata Danevnek

⁵⁸ *Uő.*, pp. 223-224. Kalinkov az uralkodónak

erejére támaszkodva elérheti a szerződés számára kedvező végrehajtását, jóllehet saját politikusai is figyelmeztették, hogy még az esetleges győzelem sem hozhatna békét.

A bolgárok úgy vélték, hogy a szövetségesek közötti háború veszélyezteti a nagyhatalmi erőegyensúly fenntartását, és felmerülhet egy európai háború lehetősége is, ezért a hat vezető állam semmiképpen sem engedné a konfliktus kitörését. Eközben megfedkeztek arról, hogy a nagyhatalmak be nem avatkozása éppen úgy a köztük lévő érzékeny egyensúlyi helyzet fenntartását garantálja.

A bolgár politika kétirányú volt: a Monarchia és Oroszország barátságát egyaránt kereste tényleges kötelezettségek vállalása nélkül.⁵⁹ A kormányzat az összes lehetőségét eljátszotta a megegyezésre. Sem Romániával, vagy rajta keresztül a Monarchiával, sem Törökországgal nem sikerült szövetséget kötnie. Bulgária elszalasztotta azt a lehetőséget is, hogy döntőbíráskodás nélkül egyezzen meg egykori szövetségeseivel, elmulasztott élni a görögök nyújtotta lehetőséggel, s hogy ezáltal csökkentse a szerb-görög blokk erejét, és az ország elidegenítette magát a nagyhatalmaktól. Az, hogy az ország politikai kényszerpályára került, nemcsak a szomszédok – jogos vagy jogtalan – igényeinek következménye, de a bolgár kormányzati politika felelőssége is.

⁵⁹ *Tukin, C.*: Die politische Beziehungen zwischen Österreich-Ungarn und Bulgarien von 1908 bis zum Bukarester Frieden. Hamburg, 1936. p. 176.